

RESEARCH ARTICLE

Open Access

Gökçeada'da *Quercus coccifera* türüne ait bir anıtsal ağaç tespiti

Determination of a monumental *Quercus coccifera* tree in Gökçeada

Ünal AKKEMİK^{a*}, Hatice YILMAZ^b, Osman Yalçın YILMAZ^a, Orhan SEVGİ^a, Ece SEVGİ^c

^aDepartment of Forest Engineering, Faculty of Forestry, Istanbul University-Cerrahpasa, Istanbul, Turkey

^bVocational School of Forestry, Istanbul University-Cerrahpasa, Istanbul, Turkey

^cPharmaceutical Botany Department, Faculty of Pharmacy, Bezmialem Vakıf University, Istanbul, Turkey

Article Info

©2020 Ali Nihat Gökyiğit Botanical Garden Application and Research Center of Artvin Coruh University.

*Corresponding author:

e-mail: uakkemik@istanbul.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2099-5589

Article history

Received: February 27, 2020

Received in revised form: March 19, 2020

Accepted: March 21, 2020

Available online: March 23, 2020

This is an Open Access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Anahtar kelimeler:

Anıt ağaç, *Quercus coccifera*, Tabiat anıtı, Gökçeada, Dikenli pırnal, Kermes meşesi

Keywords:

Monumental tree, *Quercus coccifera*, Natural monument, Gökçeada, Kermes oak

ÖZ

Ağaç-insan ilişkisinde önemli bir yere sahip olan anıt ağaçlar, ağaca duyulan hayranlık ve sevginin önemli simgelerindedir. *Quercus coccifera* L. (dikenli pırnal, kermes meşesi) gibi genellikle çalı formundaki bireylerle temsil edilen ağaçlar içerisinde ileri çap ve boylara ulaşmış olanlar son derece nadirdir. Türkiye'de bugüne kadar 9 anıt ağaç önerisi yapılan dikenli pırnal ağacının anıtsal boyutlara ulaşmış bir bireyi de Gökçeada'da bulunmuştur. Makalenin amacı bu ağacın anıtsal değerini saptayarak anıt ağaç olarak tescil edilmesi için bilimsel altlık oluşturmaktır. Gövde çapı (1.30 m'deki) 106 cm ve boyu da 12,5 m olan söz konusu dikenli pırnal ağacının ŞAD (Şimdiki Anıtsal Değeri) > MAD_{tür} değeri (Minimum Anıtsal Değeri) 69 > 44 olarak belirlenmiştir. Arazide bir şapelin yanında bulunan ağaç, bu dini tesisin bir parçası konumundadır. O nedenle, hem boyutsal hem de folklorik yönüyle anıt ağaç olarak tescil edilmesi uygun olacaktır.

ABSTRACT

Monumental trees, which have an important place in the tree-human relationship, are important symbols of admiration and love for the tree. Trees such as *Quercus coccifera* L. (Kermes oak), which are generally represented by individuals in the form of bushes, are extremely rare. In Turkey, an individual has reached monumental dimensions of the nine so far detected Kermes oak tree was also found in Gökçeada. The purpose of the paper is to establish a scientific base for the monumental value of this tree to be registered as a monumental tree. The Kermes oak tree, whose trunk diameter (at 1.30 m) is 106 cm and its length is 12,5 m, has been determined as ŞAD (Current Monumental Value) > Item Value (Minimum Monumental Value) 69 > 44. This tree with a chapel in the field is part of this religious facility. Therefore, it would be appropriate to register it as a monumental tree in terms of both dimensional and folkloric aspects.

Citation:

To cite this article: Akkemik Ü, Yılmaz H, Yılmaz OY, Sevgi O, Sevgi E (2020). Gökçeada'da *Quercus coccifera* türüne ait bir anıtsal ağaç tespiti. *Turk J Biod* 3(1): 15-20.

1. GİRİŞ

Uzun bir insanlık tarihine sahne olan Anadolu'da ormanlar, insanlarla sürekli etkileşim halinde olmuş ve tarihsel süreçte yaşananlar sürekli olarak ormanların aleyhine gelişmiştir. Yerleşim yerlerine yakın veya ulaşılabilir durumdaki ormanlardan yakacak ya da yapacak olarak kesilen ağaçlardan dolayı ormanlar genellikle değişimler geçirmiş ya da tahrip edilmiştir.

Yaşlı ve ileri boyutlara ulaşan ağaçlara ancak mistik ve kültürel yönü olan mekânlarda ya da ormanların üst sınırlarındaki ulaşımı zor olan alanlarda rastlanmıştır. Bu türden yaşlı ve az sayıda bulunan, yaş, çap ve boy itibarıyla ihtişamlı bir görünümde olan bu ağaçlar

"anıt ağaç" olarak değerlendirilmiştir. Asan (1991, 1993) tarafından anıt ağaç "Yaş, çap ve boy itibarıyla kendi türünün alışlagelmiş ölçülerinin çok üzerindeki boyutlara ulaşan, yöre tarihinde, kültür ve folklorunda özel yeri bulunan; geçmiş ile günümüz, günümüz ile gelecek arasında iletişim sağlayabilecek uzunlukta doğal ömre sahip ağaçlar" olarak tanımlanmıştır. Ağaç-insan ilişkisinde bir köprü olan bu anıt ağaçlar, aynı zamanda ağaca duyulan hayranlık ve sevginin de önemli simgelerinden biridir. Bu ağaçlar; Genç ve Güner (2001) tarafından da (1) Tarihi anıt ağaçlar, (2) Mistik anıt ağaçlar, (3) Folklorik anıt ağaçlar ve (4) Boyutsal anıt ağaçlar olarak dört grup altında toplanmıştır.

Anıt ağaçlar içerisinde dikenli pırnal türüne ait az sayıda anıt niteliklere ulaşmış ağaç vardır. Bunlar genellikle Isparta, Afyon, Muğla ve Mersin çevresindedir (Genç & Güner, 2003; Gözükara & Yılmaz, 2010).

Gökçeada'da bulunan yaşlı dikenli pırnal ağaçlarına da, TÜBİTAK-TOVAG-1170982 nolu proje kapsamında yapılan arazi çalışmaları sırasında rastlanmıştır. Akkemik vd. (2019) arazi çalışmalarında kermes meşesi adının halk tarafından bilinmediği, bu türe "kara pırnal, dikenli pırnal" gibi adların verildiğini belirtmiştir. "Kermes" kelimesinin İngilizce olup kırmızı boyamada kullanılan bir böcek adı olduğuna işaret etmişlerdir. O nedenle türün Türkçe adı bu makalede, "dikenli pırnal" olarak kullanılmıştır. Makalenin amacı, bu yaşlı ağaçlardan en büyüğünün anıt ağaç olarak tescil edilmesi için bilimsel bir altlık oluşturmaktır.

2. MATERYAL VE METOD

Genel olarak maki ve garig formunda bir örtüye sahip olan Gökçeada'da (Şekil 1) yer yer kızılçam ve pırnal meşesi ormanları bulunmaktadır. Özellikle Gökçeada Barajı çevresinde yoğunlaşan pırnal meşesi (*Quercus ilex* L.) ormanı içerisinde ve yukarı kesimlerinde dikenli pırnal (*Quercus coccifera* L.) ile birlikte bulunmaktadır. Dikenli pırnal, yer yer çalı, yer yer de ileri yaşlara ulaşmış ağaç formundadır. Zeytinli Köyü Aya Priskiva Mevkiinde ve Gökçeada Barajı'nın yaklaşık 700 m güneyinde bulunan şapelin hemen yanında, 40° 9' 43.79" K ve 25° 52' 17.60" D koordinatlarında yer alan ileri yaşlara ulaşmış bir dikenli pırnal bireyi bulunmaktadır (Şekil 2, 3). Dünya genelinde bu boyutlara ulaşmış dikenli pırnal ağacı çok nadiren görülmektedir. İleri yaş, çap ve boylara ulaşmış olan ve oldukça dikkat çekici olan bu ağacın çapı, boyu, sağlık durumu ve yaşı ile ilgili çalışmalar yapılmış, fotoğrafları çekilmiştir. Yaşının belirlenebilmesi için de ağaçtan bir artım kalemi alınmıştır.

Şekil 1. Anıt nitelikteki dikenli pırnalın bulunduğu yer (Gökçeada) ve türün Dünya üzerindeki diğer anıt ağaçları.

Ağaç simgelerinin boyutları ağaçların büyüklüklerini de temsil etmekte olup en büyükleri Muğla'dadır. Gökçeada'daki bu ağaç ise en büyük 5. ağaçtır.

Ölçülen boyutları ve yaşına ait bilgiler, Genç ve Güner (2001) tarafından oluşturulan ve TSE tarafından kabul gören anıt ağaç kriterlerine ilişkin tabloya işlenmiş, söz konusu ağacın özellikleri puanlandırılmış ve anıt ağaç olma özellikleri belirlenmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Gökçeada Barajı'nın yaklaşık 700 m güneyinde bir şapelle birlikte bulunan anıtsal nitelikteki dikenli pırnal ağacının boyutları aşağıda verilmiştir.

Bilimsel adı	: <i>Quercus coccifera</i> L.
Türkçe adı	: Dikenli pırnal
Boyu	: 12,5 m
Çapı (1,30 m'deki)	: 106 cm
Dip çapı	: -
Yaşı	: 300 yıl
Tepe genişliği	: 7 m
Sağlık durumu	: Genel olarak ağacın görünümü sağlıklıdır. Ağacın tepesinde bazı dalları kırılmış, bazı dallarında yer yer kurumalar mevcut, gövde üzerinde yer yer çapları 10 cm'ye yakın kovuklar var (Şekil 2, 3). Ağacın yaklaşık 2,5 m yukarısında bir kovuk bulunmaktadır.

Genç ve Güner (2001) tarafından oluşturulan envanter karnesine çalışılan bu ağaçla ilgili bilgiler girilmiş (Tablo 1), elde edilen boyutlara göre anıt ağaç değerlendirme formu doldurulmuş ve puanlama yapılmıştır (Tablo 2).

Söz konusu dikenli pırnal ağacı için minimal değerler (Genç & Güner, 2001) ve önerilen anıtsal nitelikteki ağacın ölçüm verileri aşağıda verilmiştir (Tablo 3). Buna göre ağacının ŞAD > MAD_{tür} değeri 69>44 olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Dikenli pırnalın anıt ağaç envanter karnesi.

Tür Adı (Türkçe): Dikenli pırnal		Kod No:					
Tür Adı (Bilimsel): <i>Quercus coccifera</i> L.		İli: Çanakkale					
Mahalli – Önerilen – Adı: --		İlçesi: Gökçeada					
Ölçüm Tarihi:2019		Belde – Köy – Mahalle:					
Ölçen(ler): Akkemik, Yılmaz ve Yılmaz		Orm. İşl. Müd.: Çanakkale					
Pafta No:		Serisi:					
Enlem (Ada):		Mevkii: Gökçeada Barajı'nın 700 m güneyi					
Boylam (Parsel):		Bölme No:					
Fotoğraf Filmi No: --		Slayt Filmi No: --					
Poz No: --		Poz No: --					
Yükselti (m)	Bakı	Eğim (%)	Röliyef ¹				
.....	Doğu	%3-5	Orta Yamaç				
Boy (m)	Tahmini Yaş (Yıl): (En az 15 cm uzunluğundaki artım kaleminde bulunan yıllık halka sayısı / kabuk kalınlığı «cm – mm») – mm»)	Tepe Çapı (m)		Kabuklu Çevre (cm)		Kabuklu Çap (cm)	
		K-G	D-B	Toprak Yüzeyi	Yerden 1.30 m Yüks.	Toprak Yüzeyi	Yerden 1.30 m Yüks.
12,5 m	300	7 m	7 m	-	332 cm	-	106 cm
Mülkiyet Durumu	Özel: -	Tüzel:		Devlet: X			
Gövde Özellikleri	Dipte Çatal: -	2,5m'de çatallı		Ur - Şişlik: Hafif			
Genel Görünüm	Düzgün: X	Budanamamış: X		Budanmış: -			
Sağlık Durumu	Genel olarak sağlıklı	Böcek- Mantar: --	Tepe Çökmesi: -		Yaralı ⁵ : Kırık dalları var		Kovuk ⁵ : İçinde kovuk var
			Yeni	İleri	Yar. B. Yerin		
			Yok	Yok	Çev.:.....-.....cm Gen.:.....-.....cm		
Tescil Durumu ve Anıtsal Değeri	Tescilli değil. Şimdiki Anıtsal Değer (ŞAD) = 69 > Asgari Anıtsal Değer (AADTür) = 44 olduğundan, ağacın “boyutsal ve folklorik anıt ağaç” olarak seçilmesi uygundur.						
Yöre Folklorundaki Yeri ve Tarihsel Özellikleri	Bir şapelin yanında bulunmakta olup korunmuş bir ağaçtır. O nedenle tarihsel ve folklorik bir önemi vardır.						
Diğer Açıklamalar ve Öneriler	Bu boyutlara ulaşmış dikenli pırnal ağacı dünyada da az sayıda bulunmakta olduğundan mutlak korunmaya alınmasında yarar vardır.						

¹ Röliyef = 1: Sirt veya tepe, 2: Üst yamaç, 3: Orta yamaç, 4: Alt yamaç, 5: Vadi tabanı, 6: Düz arazi (Ova vb.)² Bulunduğu Yer = 1: Ormanda [Ağaçlık çağındaki bir toplum içinde ve bulunduğu alan meşcereden (bir hektardan) büyük], 2: Meşcerede (Kırsal-Kentsel Alanda), 3: Grupta (Kırsal – Kentsel Alanda), 4: Kümede (Kırsal – Kentsel Alanda), 5: Tek (Kırsal Alanda), 6: Tek (Kent İçinde).⁴ Özellikli = Normal halinin dışında kabuk, yaprak, çiçek, meyve veya kozalak rengi ve şekli; dallanma, çatallanma, gövde şekillenmesi vb. özelliklerce farklı (ÖZELLİĞİ BELİRTİNİZ :)⁵ En geniş yaranın ve/veya kovuğun enlemesine en uzak noktaları arasındaki mesafe (genişlik) ile bulunduğu yerin çevresi ölçülmelidir.⁶ Orijin (tohum veya fidan getirildiği yer), diken veya adına dikilen kişi, ağacın karşı karşıya bulunduğu riskler⁷ Karne, bu konuda uzman orman mühendisi, biyolog, peyzaj mimarı veya ziraat mühendisi tarafından doldurulur.

Tablo 2. Dikenli pırnal ağacının anıt ağaç değerlendirme formu.

ANIT AĞAÇ DEĞERLENDİRME FORMU (Türkiye'nin Doğal Türleri İçin)						
ÖGELER	VERİLEBİLECEK MAKSİM PUAN	DEĞERLENDİRME BASAMAKLARI	SINIFLARINA GÖRE AĞAÇLARA VERİLEBİLECEK PUANLAR			VERİLEN PUAN
			I.SINIF	II.SINIF	III.SINIF	
Boy (BO)	20	5,0-7,5	0	0	0	20
		8,0-10,0	0	0	10	
		10,5-15,0	0	6	20	
		15,5-20,0	0	13		
		20,5-25,0	0	20		
		25,0-30,0	3			
		30,5-35,0	6			
		35,5-40,0	9			
		40,5-45,0	12			
		45,0-50,0	16			
		>50,0 m	20			
Gövde çapı (GÇ)	30	<50	0	0	0	30
		50-74	0	6	10	
		75-99	0	12	20	
		100-124	3	18	30	
		125-149	6	24		
		150-174	9	30		
		175-199	12			
		200-224	15			
		225-249	18			
		250-274	22			
		275-299	26			
>300 cm	30					
Tepe çapı (TÇ)	10	<5,0	0	0		6
		5,0-9,5	2	3		
		10,0-14,5	4	6		
		15,0-19,5	7	10		
		>20,0 m	10			
Tahmini yaş (TA)	30	-		3		9
		100-200		6		
		201-300		9		
		301-400		12		
		401-500		15		
		501-600		18		
		601-700		21		
		701-800		24		
		801-900		27		
901-1000		30				
Bulunduğu yer (BY)	10	Ormanda [Ağaçlık çağındaki bir toplum içinde ve bulunduğu alan meşcereden (bir hektardan) büyük]		2		9
		Meşcerede (Kırsal – Kentsel Alanda)		10		
		Grupta (Kırsal – Kentsel Alanda)		9		
		Kümede (Kırsal – Kentsel Alanda)		8		
		Tek (Kırsal Alanda)		4		
		Tek (Kent İçinde)		6		
Diğer Pozitif özellikleri (PO)	10	Ağaç için zorunlu yetiştirme ortamı faktörlerinin korunması mümkün		10		9
		Sağlıklı		6		
		En az bir anıtsal özelliği (boyu, çapı, yaşı gibi) bakımından Dünyada veya Türkiye'de sayılı bir ağaç olması		9		
		Özellikli (Doğal halinin dışında kabuk, yaprak, çiçek, meyve veya kozalak, dallanma, çatallanma, gövde şekillenmesi vb. özelliklerce farklı)		3		

		Hiçbiri	0
Negatif Özellikler (NÖ)	Ağaç için zorunlu yetiştirme ortamı faktörlerinin korunması mümkün değil		-10
	Tepe Çökmesi		-8
	-İlerlemiş (Tepede yoğun kuruma)		-8
	-Yeni		-6
	Böcek-Mantar Zararı (Tepe çökmesi yoksa değerlendirmeye katılır)		-8
	Gövde Kovuk ve Kavuşun		
	-Genişliği <1/5 Ø		-2
	-Genişliği =1/5-1/3 Ø		-3
	-Genişliği >1/3 Ø		-4
	(Ø Kovuşun bulunduğu yerdeki çevre)		
	Gövde ve/veya Ana Dallar Yaralı ve Yaranın		
	-Genişliği <1/5 Ø		-1
	-Genişliği =1/5-1/3 Ø		-2
	-Genişliği >1/3 Ø		-3
(Ø Yaranın bulunduğu yerdeki çevre)			
Hiçbiri		0	
Şimdiki Anıtsal Değer (ŞAD) = (Bo + GÇ + TÇ + Ya + BY + PÖToplam)			
ŞAD ≥ MADTür ise, incelenen ağaç "boyutsal anıt ağaç" olarak ayrılır. "MADTür" için minimum değerler Genç ve Güner (2001) tarafından verilmiştir.			
			69

Tablo 3. Anıtsal nitelikteki dikenli pırnal ağacı için minimum değerler (Genç & Güner, 2001) ve ölçülen ağaca ait değerler.

Özellik	Minimum Değerler (Genç ve Güner (2001))	Önerilen ağaçtaki değerler
Sembol	Mkr	Mkr
Ortalama yaş	300 yıl	300 yıl
Ortalama boy	5 m	12,5 m
Çap	70 cm	106 cm
Tepe çapı	6 m	7 m
MAD (Minimum anıtsal değeri) ve ŞAD (Şimdiki anıtsal değer)	44	69

Tablo 4. Dikenli pırnal ağacının tespit edilen anıt ağaçları (yerleri Şekil 1'de verilmiştir) ve karşılaştırması.

Ülkesi	Bölgesi	1,30 m'deki gövde çapı (cm)	Ağaç boyu (m)	Kaynak
Portekiz	Bombarral, Mata Municipal	62	18,5	www.monumentaltrees.com/en/
	Mersin-Küllüce, Resul Köyü	122-97	17,5	Gözükara ve Yılmaz (2010)
Türkiye	Afyon-Dazkırı 1	117	13,5	Genç ve Güner (2003)
	Afyon-Dazkırı 2	97-101-75	16,5	Genç ve Güner (2003)
	Afyon-Dazkırı 3	77	11,0	Genç ve Güner (2003)
	Isparta-Merkez	70	8,5	Genç ve Güner (2003)
	Isparta-Atabey 1	74	19,5	Genç ve Güner (2003)
	Isparta-Atabey 2	64	13,5	Genç ve Güner (2003)
	Muğla-Fethiye Uzunyurt (Faralya) 1	204	15	www.kirsalcevre.org
	Muğla-Fethiye Uzunyurt (Faralya) 2	155	18	www.kirsalcevre.org
	Çanakkale-Gökçeada	106	12,5	Bu çalışma
	Yunanistan	Arkadi Monastery Parkeerterrein	96	-

Şekil 2. Anıtsal dikenli pırnal ağacının genel görünüşü ve sol tarafında bulunan şapel.

Şekil 3. Anıtsal nitelikteki dikenli pırnal ağacı ve sol tarafında görülen şapel.

Söz konusu ağacın bulunduğu ortamda, çiçekli dişbudak (*Fraxinus ornus* L.), ağaç boyunda dikenli pırnal, zeytin (*Olea europea* L.) ve çalı formunda akçakesme (*Phillyrea latifolia* L.), beyaz ve pembe çiçekli ladenler (*Cistus salviifolius* L. ve *C. creticus* L.) ve abdestbozan (*Sarcopoterium spinosum* L.) gibi odunsu türler birlikte bulunmaktadır.

Quercus coccifera'nın dünya üzerindeki anıt ağaç sayısı oldukça sınırlıdır. Türkiye'de de bu ağaç dışında daha önceden önerilmiş 9 anıt ağaç tespit edilmiştir (Şekil 1; Tablo 4). Türün anıt ağaçları genellikle Türkiye'de olup aynı zamanda en kalın çaplı ağaçları da ülkemizedir. Gökçeada'da tespit edilen anıtsal nitelikteki ağaç da oldukça büyük çaplı olup çap bakımından 5. sıradadır (Tablo 4).

4. SONUÇ

Dikenli pırnal, Türkiye'de genel olarak maki elemanı olarak bulunduğu böylesine ileri çap ve yaşlara ulaşmış bireyleri az sayıdadır. O nedenle bu ağacın T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından tescil edilmesi, ülkemizde bir ağacın daha anıt ağaç olarak korumasına katkı sağlayacaktır. Gökçeada'nın tarihi ve kültüründe önemli bir yere sahip olan bir alanda bulunan ağacın ortamıyla birlikte korunması hem yöre kültürünün hem de ağacın gelecek kuşaklara aktarılmasında bir köprü, Gökçeada halkı ve ziyaretçileri için de bir ziyaret noktası olacaktır.

Teşekkür

Bu makale, TÜBİTAK-TOVAG-1170982 nolu *Quercus ilex* L. ile ilgili proje kapsamında yapılan arazi çalışmaları kapsamında gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Akkemik Ü, Sevgi O, Yılmaz H, Sevgi E, Yılmaz OY (2019). Herdem yeşil meşelerin Türkçe adları üzerine bir değerlendirme. *Avrasya Terim Dergisi* 7(1): 26-33.
- Asan Ü (1991). Doğal ve Kültürel Miraslarımızdan Anıt Ağaç ve Ormanlarımız, *Yeşil Çerçeve* 6: 22-24.
- Asan Ü (1993). Mistik ve Folklorik Yönüyle Anıt Ağaçlarımız, *Yeşil Çerçeve* 23: 13-15.
- Genç M, Güner ŞT (2001). Anıt Ağaç Envanteri ve Seçimi İçin Yeni Bir Yöntem, I. Ulusal Ormanlık Kongresi Bildiriler Kitabı, 19-20 Mart 2001, Ankara, 234-251.
- Genç M, Güner ŞT (2003). Anıt Ağaçların Önemi, Göller Bölgesi'nin Anıt Ağaçları. Isparta Valiliği, İl Özel İdare Müdürlüğü press, No. 5, Ankara, 322 p. (In Turkish).
- Gözükara M, Yılmaz E (2010). A new addition to the monumental tree inventory of Turkey, a Kermes oak tree found in Mersin. The Conference on The Oak - Ecology, History, Management and Planning II, June 01-03, 2010, Isparta, Turkey.